

Scene Today / George S.N. Luckyj // *Slavic Review*, Vol. 31, No. 4, Chicago: University of Illinois, 1972. – P. 863-869. 8. *Poetry of Soviet Ukraine's new world: an anthology.* – Wood, Ashford, Kent: Paul Norbury Publications, 1986. – 240 p. 9. *Selected poems by Vasyly Stus* [translated and edited by Jaropolk Lassowsky; introduction by Georhe Y. Shevelov]. – New York: The Ukrainian Free University, 1987. – 166 p.

Андрій Медведів, Олена Ковтун
м. Міннеаполіс, США
м. Київ, Україна

Архітектурна лексика в романі «Собор Паризької богоматері» Віктора Гюґо та її переклад українською мовою

Роман Віктора Гюґо «Собор Паризької богоматері» (*Notre Dame de Paris*) є одним із кращих творів французької класичної літератури. Про його зміст, художні особливості, головних персонажів роману, про лексичні, граматичні та стилістичні якості твору написано так багато, що додати щось нове до вже написаного дуже важко. Проте одна з лексикологічних тем роману висвітлена, як це не дивно, недостатньо. Масмо на увазі його архітектурну та будівельну термінологію. Незважаючи на те, що сам автор роману присвятив цій темі всю третю книгу, яка складається з двох розділів «Собор богоматері» (*Notre Dame*) і «Париж з пташиного польоту» (*Paris à vol d'oiseau*), а також розділ другий п'ятої книги «Де вб'є те» (*Ceci tuera cela*), нам не вдалося знайти докладного аналізу термінології, яку автор ужив для опису і Собору, і самого міста Парижу. Натомість необхідність такого аналізу не підлягає сумніву.

У книзі «Стилістика французької мови» [1] з-поміж французьких авторів, які у своїх художніх творах добігали спеціальної термінології, згадується й ім'я Віктора Гюґо, проте кількох речень, у яких її схарактеризовано, на наш погляд, недостатньо. Водночас висловлена в книзі загальна думка про термінологію є важливою і актуальною. Вона полягає в тому, що вживання спеціальної термінології у власному значенні часто залежить від змісту – письменник послуговується термінами для опису довкілля, в якому відбуваються події, – флори чи фауни місцевості, архітектури, устаткування тощо. Паралельно наводиться приклад з роману про собор [див.: 1, с. 134]. З огляду на такий недолік робимо спробу доповнити характеристику згаданого лексика роману деякими суттєвими зауваженнями.

Розпочнемо з невеличкого екскурсу в історію. 9 червня 1829 р. молодий Віктор Гюґо крученими спіральними сходами піднявся на високі башти Собору Паризької богоматері і довго вивчав його зовнішній вигляд, його архітектурні прикраси, а також внутрішні потаємні приміщення. Другого дня він кілька годин провів у міській бібліотеці у пошуках інформації про будівництво храмів у Франції за часів Людовика XI та про суспільні події тих часів. Ще через тиждень він поділився своїми знаннями про архітектуру Парижу і паризьких храмів із Монтебелертом, відомим у той час фахівцем з архітектури в Парижі. І вже 12 вересня В. Гюґо почав писати свій знаменитий роман «Собор Паризької богоматері», який 16 березня 1832 року вийшов друком у Парижі накладом 1500 примірників. Після того роман надавав багато разів.

Зазначене пояснює, чому події роману часто відбуваються або в баштах собору на тлі архітектурних оздоблень храму, або в його внутрішніх приміщеннях, або на площі перед собором. В. Гюґо в подробних описах будівництва та архітектури собору та його історії [1, с. 135], коротко характеризує певні періоди розвитку архітектури: індуський, фінікійський, арабський, єгипетський, грецький, римський, романський, готичний. Крім того він підкреслює, що в усі ці часи архітектура була і залишається головним засобом вираження суспільних ідей [2, с. 288]. З боєм констатує, що винахід книгодрукування вбив архітектуру [2, с. 290].

У цьому зв'язку термінологічна лексика, використана для оповіді про різні періоди розвитку архітектури, про її прикмети в храмах Парижу і зокрема Собору Паризької богоматері, займає важливе місце в романі і допомагає В. Гюґо аргументовано розповідати про події, пов'язані з собором.

Доречно зауважити, що за кілька років до цього 25-літній В. Гюґо написав драму «Кромвель», у передмові до якої проголосив головні принципи нового літературного напрямку – французького романтизму [3, с. 48]. Завдяки цій передмові-маніфесту В. Гюґо разом із Ф. Шатобріаном став одним із його чільних лідерів. Принципи маніфесту і стали головними в творчості письменника. Саме на їх основі і написаний роман «Собор Паризької богоматері». Один із цих принципів полягав у тому, що автор надавав перевагу зображенню життя в його контрастах і прагнув до «балансування, до антитези, до протиставлення суперечливих і протилежних понять і персонажів» [4, с. 145]. Тому Есмеральда і Квазімодо, Фролло і Гренгуар – це дуже непрості герої роману, які протистоять один одному.

Повернімося до архітектури і проаналізуємо, якими термінами В. Гюго описує будівлю собору та його архітектурні прикраси: *L'ensemble est une vaste symphonie en pierre pour ainsi dire; oeuvre colossale d'un homme et d'un peuple, tout ensemble une et complexe comme les Iliades et les Romances* [2, с. 190]. У перекладі уривок звучить так: *Все це – величезна кам'яна симфонія, колосальне творіння однієї людини і одного народу, єдина і складна немов вірші Іліади та Романсеро, з якими вона споріднена* [5, с. 87-88].

Як бачимо, собор порівнюється з кам'яною симфонією і з безсмертною поемою Гомера «Іліадою». І робить це В. Гюго за допомогою звичайної загальноживаної лексики, яка виконує в тексті певну термінологічну функцію.

За порівнянням собору з кам'яною симфонією йде опис головного фасаду собору, на тлі якого розгортаються найважливіші події роману: нижній 1-й ярус – *trois portails creusés en ogive* (три порталі стрілчатої форми); 2-й ярус – *le cordon brodé et dentelé de 22 niches royales* (ажурний карниз із 22 королівських ніш); 3-й ярус – *l'immense rosace centrale flanquée de ses deux fenêtres latérales* (величезне центральне вікно-розета між двома боковими вікнами); 4-й ярус – *la haute et frêle galerie d'arcades à trefle* (високий і філігранний ряд арок трилистої форми); 5-й ярус – *les deux toires et massives tours avec leurs avants d'ardoise* (два похмурі і масивні башти з шиферними піддашками) [2, с. 190; 3, с. 87].

Приклади свідчать, що в описі фасаду автор використовує не загальноживану лексику, а вузькоспеціальні архітектурні терміни: *ogive* – арка стрілчатої форми; *portail* – портал, вхідні двері; *niche royale* – королівська ніша; *rosace* – вікно-розета; *trèfle* – філігранний; *arcade* – арка, склепіння; *trèfle* – трилистик; *avant* – піддашок.

Натомість для опису собору загалом письменник застосовує лексичні одиниці загальноживаного характеру, але з метафоричним значенням, як-от: *симфонія з каменю, колосальний витвір, єдиний складний ансамбль*.

Виникає низка питань: Для чого це потрібно письменнику? Навіщо читачеві знати архітектурні подробиці собору, побудованого сім століть тому? Як і чому автор застосував архітектурну і будівельну лексику, як вона вписалася в текст роману і як узгодилася з досить складним і майже детективним змістом роману та графічною і стилістичною структурою тексту? Як ця лексика вплинула на загальну картину роману як художнього твору?

З цією метою було проаналізовано в оригіналі роману і в його перекладі українською, виконаному Петром Тернюком у 1976 р., архітектурну термінологію.

Проаналізуємо такий уривок із 3-го розділу роману, в якому бачимо цілу низку архітектурних термінів: *Mais qui a jeté bas les deux rangs de statues? Qui a laissé les niches vides? et qui a osé y encadrer du portail central, cette ogive neuve et batarde? et qui a osé y encadrer cette fade et lourde porte de bois sculptée à la Louis XV, a coté des arabesques de Biscornette? Les hommes, les architectes, les artistes de nos jours* [2, с. 191]. У перекладі П. Тернюка цей уривок тексту виглядає так: *Але хто скинув обидва ряди посередині центрального порталу цю недоділану стрілчатку арку? Хто намілює вставляти туди, поряд з арабесками Біскорнетта ці позбавлені смаку важкі скульптури з дерева в стилі Людовика XV? Люди, архітектори, художники наших часів?* [5, с. 88].

У наведеному уривку крім спеціальних архітектурних термінів *statues, niche, portail, ogive, porte de bois sculptée, arabesques de Biscornette, architectes, artistes*, крім прикметників із певним емоційним відтінком *vides, beau, central, neuve, batarde, fade, lourde, sculptée* спостерігаємо ще одну лексичну особливість – повторення дієслів минулого часу в кожному реченні: *a jeté, a laissé, a taillé, a osé*. Відзначаємо також певну синтаксичну прикмету – кілька питальних речень йдуть одне за одним і утворюють цілий монолог письменника, який начебто залучає читача до співрозмови. Зазначений стилістичний прийом є загалом характерним для творів В. Гюго. Крім того, ці питальні речення є риторичними, спонукають читача до певних роздумів, саме цього і прагне кожний автор художнього твору. Переклад уривка українською мовою виконаний майже без лексичних і синтаксичних трансформацій, він є цілком адекватним оригіналу.

Ще одна особливість термінологічної лексики в романі – здатність утворювати різні види метонімічних і метафоричних висловлювань, які допомагають більш наочно уявляти картини і види міста, собору, палаців, Сени, натовпу громадян. Наведемо приклад: *Cette église centrale et génératrice est parmi les vieilles églises de Paris une sorte de chimère; elle a la tête de l'une, les membres de celle-le groupe de l'autre, quelque chose de toutes* [2, с. 197]. У перекладі: *Ця головна церква, церква прамати, серед старих церков Парижа є чимось подібним до химери, вона має голову однієї церкви, кінцівки другої, торс – третньої і щось спільне з усіма* [5, с. 91].

Інший приклад: *D'ordinaire, la rumeur qui s'échappe de Paris le jour,*

c'est la ville qui parle, la nuit c'est la ville qui respire: ici c'est la ville qui chante [2, с. 231]. Ось це речення в перекладі П. Тернока: Змішаний гул, що зничайно стоїть над Парижем удень, це **гомін** міста, вночі – це його **подих**, а тепер – **спів** [5, с. 109]. Отже, вдень Париж говорить, вночі він **дихає**, а зараз – **співає**.

Цікавим є такий приклад: *Le palais de la Légion d'Honneur est aussi un morceau de pâtisserie fort distingué. Le Dôme de la Halle-au-Blé est une casquette de jockey anglais sur une grande échelle. Les tours Saint-Sulpice sont deux grosses clarinettes et c'est une forme comme une autre: le télégraph, tortu et grimaçant, fait un aimable accident sur leur toiture* [2, с. 227]. Українською: Палац Почесного легіону теж дуже вишукане **тістечко**. Купол Хлібного базару дуже нагадує великих розмірів **кашкет англійського жокея**; **башти** церкви Сен-Сюльпіс скидаються на два великих **кларнети** – це не гірше від чого-небудь іншого, – а **погнута, викривлена вишка телеграфу** на їхньому даху **вносить** **приміну різноманітність** [3, с. 107].

У наведених уривках є кілька метафоричних порівнянь: церква – це **симфонія з каменю** або вона є чимось подібним до **хімер**, християнська архітектура – це **молодша сестра** великої архітектури Сходу, палац – **тістечко**, купол – це **кашкет англійського жокея**, башти – це **два великих кларнети**, а вишка телеграфу вносить **приміну різноманітність**.

Такі художні, певною мірою гіперболічні порівняння підсилюють основні значення термінологічних одиниць, надають описуваним речам чи предметам неоціненну історичну важливість і вагу. Архітектурні та будівельні лексеми порівняльного плану відіграють у цих випадках надзвичайно важливу роль. І цього разу перекладач не відступив від оригіналу й зберіг і його зміст, і його мову.

Ще одна особливість лексик *роману* – велика кількість прикметників з емоційно-експресивним забарвленням, які часто супроводжують як загальноживані, так і фахові архітектурні та будівельні термінологічні одиниці. Подивіться на текст: *Notre Dame de Paris n'est point du reste, ce qu'on peut appeler un monument complet, défini, classé. Ce n'est plus une église romane, ce n'est pas encore une église gothique. Cet édifice n'est pas un type, Notre Dame de Paris n'a point, comme l'abbaye de Tournus, la grave et massive carrure, la ronde et large voûte, la nudité glaciale, la majestueuse simplicité des édifices qui ont le plein-cintre pour générateur. Elle n'est pas, comme la cathédrale de Bourges, le produit magnifique, léger, multiforme, touffu, hérissé, efflorescent de l'ogive* [2, с. 195].

У цьому невеликому абзаці є 6 речень, які охоплюють 89 лексичних одиниць. З них – 18 прикметників, зокрема 9 емоційно навантажених прикметникових одиниць (*majestueuse, magnifique,*

classé, touffu, hérissé, multiforme, efflorescent...). Окрім цього, є 15 термінів, втім числі 8 фахових (архітектурних): *église; voûte; plein-cintre; cathédrale; l'abbaye; monument; Notre Dame de Paris* etc.).

Розглянемо український переклад цього уривка: *Зрешию Собор Паризької богоматері аж ніяк не є тим, що можна назвати цілісною, завершеною, визначеною пам'яткою. Це вже не романський, але ще й не готичний храм. Ця будова не становить собою певного стилю. Собор Паризької богоматері, на відміну від Турнюського абатства, зовсім не має суворой і могутньої масивності, круглого і широкого склепіння, від наготи якого віє холодом, величній простоті будівель, основою яких є кругла арка. Він не схожий і на собор у Буржі, прекрасну, легку, багатообразну формою споруду, пиши, наїзачену, розквітлу стрілками склепіння* [5, с. 90].

Наведені в абзаці прикметники, як і в попередньому прикладі, стосуються певних архітектурних особливостей собору чи його окремих елементів. Якщо вони мають емоційне забарвлення, то не лише привертають увагу читача, а й підсилюють його зацікавленість у подіях, які відбуваються.

Головна особливість таких терміноподібних прикметників і термінів-іменників – це відсутність у них пояснень, тобто дефініцій. Таких, які спостерігаються у власне науково-технічних текстах або в текстах наукової фантастики.

У перекладі перекладач вдався до низки лексичних і семантичних трансформацій, як-от: *un type* – це *стиль*, а не зразок чи вид (як у словнику); *glacial* – *віє холодом*, а не льодовий; *générateur* – *основа*, а не вихідний; *le produit* – *споруда*, а не виріб, товар.

Проведений аналіз дозволив дійти низки висновків. Архітектурна лексика створює такий образ собору, який нероздільно пов'язаний з образами його головних героїв, собор є немов би живою істотою, він стає одним із головних учасників гострої боротьби між дійовими особами роману. Суголосно є думка Андре Моруа, який у книзі про В. Гюго «Олімпіо, або життя Віктора Гюго» відзначає: «...справжнім героєм роману є величезний Собор Паризької богоматері, відбитий на тлі зоряного неба чорним силуетом своїх двох веж», і далі «... (книзі Гюго) судилося справити глибокий вплив на французьку архітектуру. Перед ним будівлі, зведені до епохи Відродження, вважалися за варварські, а після появи його роману їх стали шанувати як кам'яні Біблії» [6, с. 165].

Завдяки архітектурній лексиці, яка використовується для характеристики собору, драматичний розвиток подій і поведінка героїв роману є дуже вірогідними і цілком реальними (згадаймо, як Фролло

конвульсивно чіпляється за ринву башти перед своїм смертельним падінням на землю). Окрім того, архітектурні терміни в романі роблять опис подій більш зрозумілим, достовірним і правдивим.

Архітектурна лексика в романі представлена як вузькоспеціальними фаховими термінами, так і загальноживаними лексичними одиницями. Вона не обмежується іменниками, а включає також інші частини мови (прикметники, дієслова), використання яких у певних граматичних формах створює додаткове стилістичне забарвлення тексту. Переклад архітектурної термінології українською мовою виконаний із застосуванням певних граматичних, семантичних і синтаксичних трансформацій і характеризується високою автентичністю та адекватністю.

Література

1. Морен М.К. Стилистика современного французского языка / Морен М.К., Тетеревникова Н.Н. – М.: Высшая школа, 1970. – 264 с. 2. Hugo V. Notre-Dame de Paris / V. Hugo. – Paris, 2012. – 733 p. 3. The Oxford Companion to English Literature. – 5th edition. – Oxford: Oxford University Press, 1985. – 1155 p. 4. d'Ormesson J. Une autre histoire de la littérature française / J. d'Ormesson. – Paris, Gallimard, 1998. – 412 p. 5. Гюго В. Собор Парижской Богоматери / В. Гюго; переклад з французької Петра Тернока. – К.: Молодь, 1976. – 414 с. 6. Моруа А. Олімпіо, або життя Віктора Гюго / Андре Моруа; з французької переклав Юрій Калининченко. – К.: Радянський письменник. 1974. – 472 с.

Вікторія Михайличенко
м. Запоріжжя, Україна

Структурно-семантичні особливості англійських авіаційних термінів та їх переклад (на матеріалі англомовних статей авіаційної галузі)

Термінологія авіації, будучи однією з найрозвиненіших частин лексичного складу мов промислово розвинених країн (зокрема англомовних), тим не менш, привертає увагу все більшої кількості дослідників (Асмукович І.В., Гудманян А.Г., Денсюк Л.М., Єнчева Г.Г., Межжеріна Г.В., тощо). Це обумовлено, в першу чергу, тим, що мова є динамічною системою і процеси суспільного та науково-технічного розвитку відріфлектовуються у появі нових терміноодиниць. Проте, дослідження вже існуючих термінів у авіації важко переоцінити, оскільки розробка наявних терміноодиниць призводить до удосконалення авіаційної терміносистеми шляхом виявлення специфічних

рис терміну галузі авіації в порівнянні з термінами споріднених сфер знань; дозволяє систематизувати термінологію і засоби термінотворення; розглядає можливість англійської мови для створення терміноелементів авіації.

Наукова зацікавленість до розвідок в царині термінознавства в цілому та в галузевій термінології авіації зокрема є актуальною і на сьогоднішній день, оскільки існує необхідність у систематизації та уніфікації термінології авіації, з'ясування основних тенденцій її розвитку, логіки структурної та семантичної побудови англійської авіаційної термінології, що обумовлює актуальність даної перекладознавчої розвідки.

Мета пропонованого дослідження полягає у виявленні найбільш частотних методів створення авіаційної термінології, а також розділення її на тематичні та лексико-семантичні групи.

Об'єктом дослідження в роботі виступає термінологія авіації, представлена у науково-популярному дискурсі британського варіанту сучасної англійської мови.

Предметом аналізу постають структурні та семантичні особливості англійської авіаційної терміносистеми в дискурсі та передача термінології при перекладі.

Серед особливостей науково-технічної літератури англійської мови, в першу чергу, слід назвати насиченість її термінологією. Говорячи про авіаційну галузь, слід також зазначити, що в англійській мові спостерігається переважання багатокомпонентних термінів над однокомпонентними термінами, адже однокомпонентні терміни стають базою для створення багатокомпонентних термінів. Це відбувається також для глибшого розкриття семантики поняття та у деяких випадках, щоб унаочнити відношення між поняттями. Деталізація поняття диктується вимогами, які ставляться до терміну: однозначності, точності та вмотивованості.

Найчастотнішим способом словотворення англійських однокомпонентних авіаційних термінів виявилась афікація (зокрема префікація: – *off-*: *offset* [1, с. 46], *on-*: *onboard* [2, с. 103] та суфікація – *-ance*: *performance* [2, с. 102], *-cy*: *efficiency* [2, с. 102], *-er*: *dampener* [2, с. 103]), на другому та на третьому місці відповідно запозичення (*aisle* [1, с. 46] (з середньофранцузької *aisle*), термін *endurance* [2, с. 102] (запозичення з старофранцузької *endurance* із значенням «тривале існування у часі»); *range* [2, с. 102] (з французької *range*)) та складання слів (*airframe* [1, с. 43] (*air* + *frame*), *payload* [1, с. 42] (*pay* + *load*), *powerplant* [1, с. 42] (*power* + *plant*)), найменш продуктивними